

Den personliga kungamakten

Tjänarna får inte se monarken i ögonen, det påbudet gällde vid engelska hovet på drottning Victorias tid. En liknande konvention tycks gälla för en stor del av den svenska pressen, särskilt högerpressen. Man närmar sig t. o. m. problemet om kungamakten i demokratin med nedslagna blickar och ryggen i krum. Det är olämpligt och opassande att tala om saken, försäkras det. Mellan hyllningarna för kungen inpassas dock i replikerna till Dagens Nyheters ledande artikel den 25 juni ett och annat försök till saklig argumentation, och det är dessa som här skall behandlas.

Dagens Nyheters ledare innehåller kritik av kung Gustaf personligen endast på en punkt, nämligen i fråga om det bekanta talet på åttifemårsdagen 1943. Detta tal kan icke gärna fattas annorlunda än så att kungen gör anspråk på dels att "under vanliga normala förhållanden" i undantagsfall uppträda "såsom ledare", dels att under extraordinära förhållanden göra personliga ingripanden i större, icke närmare angivna utsträckning. Det betraktades i denna tidning som en självklar sak att dessa anspråk icke gick ihop med parlamentarismens principer. Då denna Dagens Nyheters erinran kritiserats i allmänna ordalag, frågar man sig om kritikerna verkligen vill ställa sig solidariska med den kungliga deklarationen. I så fall är de motståndare till parlamentarismen och bör öppet erkänna sin sympati för en personlig kungamakt. I annat fall bör de erkänna att monarki och parlamentarism är förenliga endast under förutsättningen att kungen icke utövar personlig makt. Det går icke att komma ifrån saken genom att patetiskt försvara kungen och monarkin; det är den personliga kungamakten — och intet annat — det här gäller.

Ett par tidningar söker andra utvägar ur dilemmat. De åberopar statsministern som garant för kungen, liksom kungen görs till garant för regeringen. Statsministerns hyllningstal till kungen på åttifemårsdagen såges vara bevis på att kungens tal var parlamentariskt korrekt. Man bör dock komma i håg att jubiler är föga lämpade för konstitutionella debatter mellan monarken och regeringschefen. En tidning, Sydsvenska Dagbladet, antyder rent av att regeringen skulle ha avfattat

det kungliga talet. Detta vore en sensation: regeringen skulle ha inspirerat monarken till anspråk på personlig maktutövning!

Det bör tilläggas att den kungliga deklarationen av år 1943 — liksom andra kungliga aktioner under världskriget — utan tvivel skulle ha tätt sig orimlig i England, som är den första och den mest representativa av parlamentariska monarkier. I England yttrades betänkligheter t. o. m. mot den ringa grad av monarkisk självständighet som tog sig uttryck i partiledarnas sammankallande till konferens i den irländska frågan före första världskriget. Uttalanden i den stil som vi i Sverige vant oss vid under världskriget har icke förekommit sedan drottning Victorias tronbestigning 1837.

Den svenske kungen har utan tvivel — efter februari 1914 — i det väsentliga lojalt följt parlamentarismens grundsatser och främst genom denna lojalitet vunnit förtroende. Kritiken i Dagens Nyheter gällde därför, såsom några tidningar förstått, snarast hans rådgivare, som begagnat hans auktoritet inför den allmänna opinionen. Det irrationella i att regeringen i realiteten bestämmer och att den sedan vid vissa tillfällen låter monarken deklarerar sin anslutning till regeringspolitiken lär inte bestridas av många. Svenska Morgonbladet skildrar klart situationen: "Hans (kungens) obestridda auktoritet utnyttjades av regeringen. Konungen ställde sig lojalt till förfogande när regeringen ansåg att ett dylikt personligt framträdande kunde vara av värde för att vinna bestämda syften." Men man blir förbluffad då tidningen berömmar detta som en form för "förtroendefullt samarbete". Regeringens handlingssätt innebär att monarkens auktoritet spelas ut mot politiska motståndare, att monarken blir en bricka i det politiska spelet. Och det innebär tillika att monarken — vilken framträder som ett slags skiljedomare — ytterligare får sin personliga auktoritet befast och därmed vinner i politisk användbarhet för regeringen.

En tidning, Aftonbladet, förklarar att "hela det sociala fältet är uppfyllt av irrationellt verkande krafter"; därför bör man icke beklaga ("skrika sig hes över" för att begagna tidningens kvicka formulering) "vad kungens person betyder i sådant hänseende". Slutledningen är välkänd, men icke desto mindre felaktig. Därför att irrationalitet är vanlig behöver man icke själv hylla det irrationella, än mindre sträva efter att vara irrationell.

Den angripna ledande artikeln innehåller direkt eller implicerad kritik mot ytterligare två håll. Dels mot den del av pressen som genom sitt devota betonande av kungens ledarroll skapar obefogade eller överdrivna föreställningar både om det kungliga inflytandet och den kungliga förmågan. Riktigheten av denna kritik bestyrkes av den nu

förda pressdiskussionen. Den visar att en rad tidningar är oförmögna att diskutera de upptagna principfrågorna och faller i ett slags trance så snart kungamakten beröres: hängivenhet och sentimentalitet gör dem oförmögna att argumentera. Dels karaktäriserades i kritiska ordalag en av de grupper hos vilka kungamakten främst antogs vara förankrad. De härvid använda ordalagen avsåg att beteckna den principiella rojalismen som en i stort sett primitiv företeelse. Då så många politiska journalister betygar sin djupa känsla för monarken, vore det orimligt att karaktärisera alla politiskt icke verksamma medborgare med samma inriktning som mindervärdiga. Men som mindervärdig är det ofrånkomligt att betrakta den inställning som tar avstånd från varje allvarlig debatt i en väsentlig, om också icke dagsaktuell politisk fråga. Strutsaktiken har ännu en gång visat sig vara den självfallna linjen för betydande delar av svensk press.